Az egyház és iskola.

Mulatságos elmefuttatások gyalog és lóháton.

A modern népboldogítóknak különös figyelmébe ajánlja

Kisbesnyei nagybesnyei

Besnyey Ferencz.

POZSONY.

Nyomatott Schreiber Alajosnál.

1871.

Üsd, nem apád!
Renan

I.

Hozzátok akarok szólam ti népboldogítók, kik a közműveltség s felvilágosodás babyloni tornyát akarjátok fölépíteni s egy bolond gondolat lehető győzelmének százezrek boldogságát akarjátok feláldozni!

Ti hozzátok, kik a felvilágosodás fáklyáját kezetekbe ragadtátok, nem hogy a tudatlanság sötétsége szétoszoljék, hanem hogy azzal gyújtsatok, felgyújtsatok egy máglyát, melyen erény, becsület, béke és boldogság fognak elhamvadni!

Oh mily dicső eszme az értelmi haladás útjára vezetni a népet, kimutatni a tért, melyen nemcsak a múlandó anyagi jólét, de a szellemi haszon, a józan műveltség s törvények tisztelete biztosítva van , — s mily bűn e nagy eszme álczája alatt egy elfásult lélek piszkos önzésének áldozni.

Évszázadok óta hazánk aránylag a külföld népeihez műveltség s haladásban nem maradt egészen hátra. Tisztelte az Istent, a vallást, meghajolt a törvény szentsége előtt; s ha egyes ember feledni tudta is a honpolgár kötelmeit , lerázta magáról a humanismus és társadalom kötelékeit, a népség zöme soha sem volt kéntelen pirulni a külföld előtt, mert még nem volt idő , melyben a kor Írója joggal róhatta volna meg hazánk népét, mint vallástalant, hitetlent, erkölcstelent.

Mily gondolat lehet tehát az, mely szükségessé teve nálunk az úgynevezett felvilágosodás eszméjét, — mily eszme lehet az, mely el tudta velünk hitetni a gyalázatot, hogy népünk buta, vakbuzgó, bűnös, hátramaradt, sárban fetrengő, melyből őt kiemelni a népboldogitók hivatása.

Sorstól űzött s kiűzött volt eddig a magyar. Kiontott vérével a vész idején, arcza nehéz verejtékével a békében, öntözte e drága földet s ha a fárasztó munka után lehajtá fejét, — jól esett ezt tenni a vallás melegénél, ama megnyugtató gondolatnál, hogy múlandó sorsunk nemcsak az isteni gondviselés, hanem szeretetteljes józan vezetőink, lelkészeink, oktatóink kezeibe van letéve. E gondolat megpuhitá a száraz kenyeret, fölszáritá a kényeket s erőt adott élni tovább békén és nyugodtan.

A nép nem panaszkodék soha, hogy nem tud eleget, — s nektek dicső népboldogítók többször volt okotok bánni azt, hogy a nép többet tudott, mint keveset, — mert ha volt oly szomorú pillanata e ha-

zának, melyben vérét kívántátok a népnek, — melynek most lelkét akarnátok, nemde jó volt a vallás s törvény tiszteletéhez szoktatott népre számolnotok, mely vakon engedett felhivástoknak s mivel nem tanult egyebet mint tisztelni az Istent és szeretni a hazát, — áldozott vérével nagyra vágyástoknak.

A nép nem panaszkodott soha, hogy lelkében szomj van ismeretek után, melyek csak több generatio után képesek erkölcsi s anyagi sikerrel hatni; a maga szűkkörű ismeretvilágában jól érezte magát s bizonyos ismerethiány oly dolgokban, — melyek czélja és feladatához nem tartoztak, nagyon jól hatott lelkére, — s jaj lett volna, ha egy millió tudós vagy tudákos, politikus néppel lett volna dolgotok akkor, midőn e szót kimondátok „a haza veszélyben van!“

Én nem is tudom megérteni, mit akartok ti a néppel. Mit nem tud a nép, a mit tudnia kellene s mit tud, a mi nektek nem tetszik? A legműveltebb népeknél találni fogunk számtalanokat, kik nem tudnak írni s olvasni, — váljon a benső institutiók okai-e ennek? nem a külső körülmények? Ebben nem áll a ti végohajtástok. Micsoda jó elveket akartok ti a nép szivébe csepegtetni, a melyeket mi nem csöpögtetünk, mi jóra, hasznosra, erkölcsösre akarjátok tanítani, a mire mi nem tanítjuk?

Nem hallja, tanulja a nép, hogy anyagi s szellemi jólétének alapja az Isten tisztelete, az igaz vallásosság, a törvények megtartása, s az egyszerű, honpolgári kötelmek teljesítése? Persze, hogy még nem ismeri a felvilágosodást, liberalismust, vallástalanságot, a törvények és a törvényes fensőbbség megvetését.

S ti jöttök dicső népboldogítók ez áldásos eszmével a néphez, lenézve a képzelt óriási magasságról a buta népre, melynek tiszta és romlatlan jelleme előtt el kellene pirulnotok, melynek a tudósság penészétől el nem rothadt tiszta, természetes és egészséges esze előtt meg kellene hajolnotok, melynek romlatlan s egyedül ősi nemessége előtt piszkos s nyerészkedő politikátokkal szégyennel kellene elbújnotok, — ti jöttök a népet boldogítani, tanítani, felvilágosítani?

Hozzátok szólok ti okos, tapasztalt, tudós, dicső férfiak ott a magasban, kik a népet csak arról ismeritek, hogy kenyeret keres számotokra, hogy izzad, fárad s szenved értetek, kik a nép becsületessége, egyszerű de a haza boldogságára mindig elégséges ismereteiről soha meg nem győződtetek, kik könyvből tanultatok érezni, hatalmas dictiókra lelkesülni, a kicsapongás s becstelenség máglyáján kiégett agy csodaszüleményei után indulni s Ítélni, — hozzátok szólok, kik az iskolát az egyháztól el akarjátok választani.

Szemesnek a világ, a vaknak alamizsna.
Range.

II.

Mindenesetre nagy bűne a kath. egyháznak, hogy keze között tartá a nép tanítását, s keblére ölelte annak érdekét, midőn mások szintén keblükre ölelték, hogy megfojtsák; hogy tanította, vezette ót a néki szükséges ismeretek utján, hogy nem engedte mészárszékre vinni lelkét, ha már vérét és életét meg nem védhető, — hjaj, bizonyára ez nagy bűn !

De miért nem is halad az egyház a korszellemmel? Igaz ugyan hogy e korszellem gyalázatos, semmirevaló s alapja az incarnál tönérdek, — ne de az mit sem tesz! Miért nem tanítja már a kis iskolákban, hogy az isteni törvény semmi, — bolondság; az emberi törvény pedig azért van, hogy legyen mit megszegni? Ha káromkodó], bujálkodol, részegeskedel, — ne félj, nem bánt senki, nincs oly törvény, mely megbüntethetne, — de ha adót nem fizetsz, becsuknak, vagy lehúzzák a bőrödet.

Miért nem tanítja az egyház, hogy az Isten, vallás, papság mind csupa bohóság s nem illik felvilágosult emberekhez ilyesmikkel törődni? ezeket káromolhatod, szidalmazhatod, gyalázhatod, ne félj, nem bánt senki, sőt találni fogsz több oly okos, derék embert, a ki tapsolni fog neked s azt mondja hogy okos, felvilágosodott ember vagy, — de egy zsidóra görbén ne találj nézni, — mert fanatikus, türelmetlen, barbár leszesz.

Miért nem tanítja az egyház: keresd mindenben a magad hasznát, az élet csak itt e földön tart, hiszen majom volt a hetedik ős apád is; az örök jutalom s büntetés bolondság s a józan ész csak nevetve gondol ilyesmire, — s ha egész életedben gazember voltál is, bűn és átok kisérte lépteid, — ha itt e földön rajta nem kaptak, s nem sikerült valakinek álarczod alá pillantani, — örülhetsz, mert holtod után ugyan nem jősz criminalis törvényszék elé, mert a másvilág tana, hol mindenki tettének jutalmát és bérét elveendi, — csak ostobáknak való?

Miért is nem tanítja az egyház: lopj, rabolj, gyilkolj?, ha rajta nem kapnak, kutyabajod; ha rajta kapnának, ne félj még csak meg sem botoznak; már most annyira felvilágosultak vagyunk, hogy halálra nem ítélünk senkit; ha már igen kegyetlenek hozzád az emberek, legföllebb becsuknak holtig; nem lesz ugyan szabadságod, de lesz olyan életed, mint akárhány becsületben megőszült penzionált kis hivatalnoknak.

Miért is nem tanítja az egyház: járjatok templomba azért hogy lássatok és láttassatok? Szeretném látni micsoda törvény parancsolja neked ezt, mikor már most a kis iskolások sem járnak többé. Ha soha sem mégysz templomba, épen úgy nem bánt senki, mint ha mindennap elmégysz a . . . bordélyházba..

Miért is nem tanítja az egyház: hogy a Megváltó maga a szeretet volt s az ő tana a legfeláldozóbb, legtürelmesebb szeretet? ép azért mindegy, tiszta, fedhetlen életű voltál-e, megbánva éltedet, megsiratva bűneidet sóliajtád e ki lelkedet kiengesztelődve Isten és az emberiséggel, vagy bűntől részeg szívvel Istent s világot átkozva golyót röpítél agyadba, öngyilkos lettél, vagy valaki párbajban lelőtt, mert tyúkszemére találtál hágni; — az egyház maga a szeretet, egyaránt befogad mindkettőtöket a megáldott, megszentelt földbe, megadja a végső tisztességet a, gazembernek úgy mint a becsületesnek, — ne féljetek az egyháznak szeretetét a felvilágosodás már úgy átszitálta, — hogy — semmi különbséget sem talál közietek.

Persze, hogy azok, kik az egyháztól a feláldozást s szeretetet bámulatos szemtelen vakmerőséggel követelik, nem pirulva a szeretetteljes isteni Mesterre hivatkozni, ugyanazok a legfeketébb, aleggaládabb gyűlölet s türelmetlenséggel vannak eltelve az egyház iránt.

Szegény egyház, becsmérelt, kigúnyolt, üldözött, hátramaradt türelmetlen egyház! nagy bajod neked az, hogy a korszellem eme czukros tanait nem hirdeted, hogy elég erős vagy tűrni gyaláztatni, mintsem magadra aggatni *e* börzespekulatiókba merült s előre haladt kor e fényes rongyait, hogy csupán szellemi erőddel küzdeni tudsz az emberi elvetemültség s az állatiságig sülyedt lelki söpredék óriási ereje ellen; nagy bűnöd az, hogy nem nyújtasz kezet e glace keztyűs sátánnak s minden megtámadás között megmaradsz annak, mivé Alkotód teremtett; — nagy bűnöd az, hogy minderre nem akarod a népet tanítani s meghagyod őt a sacra ignorantiában !

Die Welt besteht aus Betrügerei.
Strauss.

III.

Nem kiváló bűnöm a. kíváncsiság, de mégis szeretném tudni váljon voltaképen mi az inditió oka annak, hogy az egyháznak ezentúl ne legyen köze az iskolához.

Mit akartok, a népnek használni, vagy az egyháznak ártani?

Mindkettővel in vanum laboratis amici! Nem fogtok használni a népnek. Sem vallásos s a b b á., sem j ó z a na, b b á, sem ni u n k á-

sabbá, de még csak okosabbá sem fogjátok tenni. Különben esztelen, a ki azt hiszi, hogy ez a ti intentiótok!

Nem tudom, hogyan lehetne a nép vallásosabb, ha papjait elnépszerütlenitve, legyalázva, besározva látja épen tőletek, kika kis kathekizmust sem tanultátok jól, nemhogy a vallás dolgában irányadóul léphetnétek föl. Eddig is csak szigor s a papi állás méltóságának volt köszönhető, hogy sok apa gyermekét iskolába küldé. Vegyétek el a méltóságot s tegyetek helyébe kifent bajszú megyei pandúrt, vagy kis bírót mogyorófa pálczával s lássátok az eredményt. A nép és lelkésze között ez volt a legszeretetteljesőbb viszony, ez volt a szeretet, hála, ragaszkodás s szükségben a kölcsönös segítség alapja. Tépjétek szét e viszonyt s a nép nem tisztelheti többé papját. Tehát nem teszitek a népet vallásosabbá.

De tán józanabbá, felvilágosodottabbá ? Adjatok jogot és alkalmat egy államban lábbal tiporni valami szent, dicső elvet, —s megöltétek vele tiszteletét minden törvénynek. Quod uni justum, alteri aequum! Undorodnám oly ember becsülésétől, ki meg tudna vetni olyant, ki jellem s erényben fölöttem áll. E példát a nép jövő vezetőiben fogja látni. A tekintélynek, — mely eddig üdvös határok között tartotta, aláásása s bukása megnyitja előttük a romlás s sülyedés kapuit. Nem tudom ki fogja őket az ital, röstség s kicsapongástól visszatartani. Talán a szolgabíró, esküdt vagy kicsoda? Ezek ellenkezőleg velük isznak, dorbézolnak, — mert érdekükben van, — a nép választ, — a népnek hízelegni kell, különben . . . álé precs hivatal. Csak a papnak van joga a megfeledkezöt meginteni, — az ő állása s viszonya fejti meg, hogy arra többet ad mint a világi hatalomra. De ezt ti nem akarjátok, — s higyjétek el hogy még csak józanabbá sem teszitek a népet.

Ám ha ezt nem is, de az áll (a képzeletben), hogy az egyházi befolyás nyűgétől felszabadult iskola a munkás ösztönt fogja táplálni; időt s alkalmat ad arra, hogy a nép az anyagi gyarapodás egyes fogásait megismerje s a t. Dejszen faraghatsz te e keleti fajon, — ha minden erejét megfeszíti egész a megszakadásig, munkásságának eredményéből nyolcz tizedrészt nem fog élvezni, mert, — mert a magyar pór nem tud kereskedni. Eladja terményét a zsidónak első áron, az eladja a másiknak, harmadiknak, az ötödik már külföldre viszi s tízszeres árt kap érte. Az egyház is ápolja a népben a munkás ösztönt s a papnak földjére is ugyanazon nap süt s a lelkész együtt osztozik népe sorsában, melynek jó volt hallania gyakorta ez elvet: hasztalan az ember iparkodása, ha nem járul hozzá az Isten áldása. Istennel kezdte, Istennel végezte munkáját s a gyarapodás alapja volt a vallá-

sos érzelem; ezt ti a szívből ki akarjátok tépni s mégis hiszitek, hogy a nép gyarapodni fog? Még csak munkásakba sem teszitek a népet.

De már azt senki sem tagadhatja, hogy a papok kezéből kiszabadított iskola okosabbá teszi a népet, azért mert útját állja minden fanatismus, bigottéiba és ha bon a Ságnak. Nevetség, — az úgynevezett okos s felvilágosult emberek között mennyi babonát találhatunk, — talán a vakbuzgóság s babonát a papok tanítják az iskolában? Megterem ezjnagátéi s véletlenül mint a—szerbtövis. Ha ti csak a babonát, fanatizmust támadnátok meg, az igen jó lenne, de ti prófétákat akartok szerezni minden községben, s ha egy tudákos ember elég, hogy a népet a legbolondabb, a legesztelenebb eszméé]· felizgassa, mit fog tehetni tiz, húsz, száz? Tapasztalásból szólok fejetekre gyújtottátok a házat.

Tehát ha a népet sem vallásosabbá, sem .józanabbá, sem munkásakká, sem okosabbá nem teszitek, — használtok-e a népnek?

Nem akartok ti a népnek használni, — tehát áll a másik: ártani akartok az egyháznak,

Szerencsétlenek! Váljon mi haszna volt az egyháznak abból, hogy a népet vezette, oktatta, nevelte a ti felfogástok szerint? kapott érte jutalmat, számíthatott fényes kitüntetésekre, fizette őt ezért s különösen ezért valaki? Nem; a papi functiók voltak ezek, — a papot az állam mint papot s nem mint tanítót fizette. Vagy azt mondhatnátok, hát miért vannak az egyházi javadalmak, a zsíros plébániák, talán nem ezért? Ha ez áll, akkor ti magatok ismeritek el, hogy az egyház egyik életföltétele az iskola, melytől azt elválasztani annyit tenne, mint egy egész osztályt megfosztani a lehetőségtől, javadalmaiért fáradni, azt megérdemelni.

Különben is alig van a napi sajtónak egy jelensége, melyen hirdetve ne lenne mit és mennyit adott ez vagy amaz egyházfő az iskolákra, — mig én nagyon szeretném látni azt az öt garast, mit ti e szent czélra áldoztatok.

B'zony nagyon holt kéz az a holtkéz s csak felét tölti be hivatásának, tudniillik csak ád s nem üt; pedig ha ád az Ogyefogyottnak, bátran üthetne titeket .... nyakon.

Azt is szeretném tudni váljon az egyházi vagyon roppant jövedelme, ez a kész csábfalat, a melybe úgy szeretnének beleharapni, hanem persze reverenda nélkül, — miféle örvénybe sülyed alá, — kiknek ládájában hever elzárva a napvilágtól, hol és miképen oszlik szét, egy szóval, hova a tatárba tűnik el? Talán a mi papjaink Párásba járnak s ballerinákra költik a pénzt, vagy Homburg s Wiesbaden rablóbarlangjaiban fecsérlik el, vagy oktalan pazarlással az

úrhatnámkodás viszketegéből dobják ki, a hogy ti tettetek, s tennétek — ha volna miből? E jövedelmekből ezer és ezer magyar család él s gyarapszik. Lenne a tiétek, nem kellene hozzá sok idő s Magyarországban új aristokratia származnék, Eskelesek, Arensteinek, Todeskók, Erger-Bergerek, ti pedig megint ott volnátok, hol pompás gazdálkodástok után mostan vagytok.

A főnemesség napról napra szegényebb lesz; a közbirtokosokat kevés kivétellel zsidókéz tartja ölelve, szintén nyomorognak; a vagyonos középosztály fényes helyzete csak időkérdés, egy politikai esély romba dönthet minndent, — csak az egyház áll biztosan, csak az egyház őrizte meg vagyonát, mert filléreit nem vesztegette el, roppant jövedelmét a haza határai között osztó meg, mert okszerűen gazdálkodott s még most is százezren élnek annak jóvoltából, talán ti is sárga csőrű korotokban abból tollasodtatok meg, azon nőttetek föl, szépapátok abból adott kenyeret nagyapátoknak, így egészen le ti hozzátok, hálátlanok.

A mit főpapjaink, jövedelmeikhez képest valóban mint fillért Rómába küldöttek, — arról, ha valakinek eszébe jutna ellenvetni, nem is szólok. Az mindösszevéve nem tudnám meghatározni miről tesz tanúságot, arról hogy főpapjaink szegények-e,---------- vagy pedig takarékosak!

Természetes, ha az egyháznak nincs vagyona, — mi köze akkor az iskolához, ha pedig az iskola nincs kezében, mirevalóakkorapap. Ti derék urak nagykegyesen megengeditek, üsse kő, — legyen pap; hanem az okot, a melyért létezniök kell, — elveszitek.

Sok szakács esózza a levest.
Zimmermann.

IV.

„Ah nagyságos uram roszkor méltóztatott jönni! “ — szólt egy kéthónapos királyi tanácsos és iskolai tanfelügyelő úrhoz a lelkész, a mint az egy szép júliusi napon betoppant hozzá.

„Hogyan tisztelendő barátom?“

„Hát úgy, mert ilyen időben a gyermekek nincsenek iskolában; ki apjának, ki anyjának segít, ludat őriz, szénát gyűjt, egyszóval ez igen rósz idő tanodát vizsgálni !“

„Már pedig én máskor nem jövök, — most jó út van, a közlekedés könnyű, nem vagyok bolond, hogy az őszi vagy tavaszi sárra várjak! “

Az illető új nagyságos úr azután neki heveredik s pár órára úrrá teszi magát a parochiábau; ha esetleg még gyerekember, imponálni akar az öreg s tapasztalt lelkésznek. Látja ugyan a bajt, hanem azon csöppet sem segít. Ha pedig épen a liberalismus papramorgóját megizlelte, kimondja hogy majd másképen lesz, ha az iskolák közösek lesznek. Zsidó gyerek nem őrzi az apja sertéseit. A kálomista gyerek rendhez szokott. Máskép lesz ezután, — látszik hogy nem a pap kezébe való az iskola e t. c. graeca.

Hm! Ismertem egy derék földes urat, ki elcsapta magától tisztartóját azért, mert a szárazság miatt nem termett semmije!

Hát tehetünk mi róla, hogy nem esik.

Úgy látszik ti is ily consequentiát akartok követni kedves népboldogitó atyámfiai.

Évszázadokon keresztül kirendelte a kormány s az egyes hatalmasok a parasztot robotra s az, szegény, mint egy amerikai czukornádültetvényes rabszolgája fáradt, vesződött, túrta a földet, hordta a követ, — s ez jó volt akkor; most azonban jó lenne ha a kormány szellemi robotra kényszerítené a népet, melyből nem az urak asztalára kerülne jó falat, hanem a haza oltárára áldozat, nem épitethetnének belőle várakat, hanem vallás és hazaszeretetben erős kebleket. Adjatok erőt annak kezébe, kinek hivatása a népet oktatni, adjatok neki szellemi tekintélyt, hatalmat, tegyétek a papságot népszerűvé s a czél el lesz érve, — de míg a nép mostani oktatóit gúnyoljátok, úton útfélen mint a sötétség embereit állítjátok elő, mig minden alkalmat elzártok előle, hogy mint honfi s pap megtegye kötelességét, ha megöltétek szívében a vágyat, kedvet tenni, hatni a nép boldogsága érdekében, addig ne várjátok azt, hogy művelt néppel lesz dolgotok.

Ti adtatok a népnek szabadságot, mely őt szolgaibbá tette, mint volt; adtatok neki jogot, melyet csak ön vesztére használhat, most még akartok néki adni tudományt, mely őket mindnyájunk ellen lázitja, s melyei tőlük aztán el nem vehettek többé.

Késő dolog elvenni a gyermek kezéből a mécset, ha már azzal a házat felgyújtotta.

De talán azt mondjátok, imé, megszólalt ismét sötét odvában a régi conservatismus egyik baglya, halljátok mily czifrán huhog: „hagyjátok a népet a mint van ostobának, különben fejetekre nő.“

Higyje a kinek kedve tartja. Én azonban azt mondom, hiszem és vallom-, vallás kell a népnek s vallásos nevelés. Ez az egyetlen, a mi őt a régi iszapból, hová ősi átka, hazánk hosszú, szerencsétlen sorsa lesülyeszté, fölemelheti. Felvilágosodás igen, de a hit vezérszövétneke mellett, melynek tiszteletét apáitól öröklötté. Először ta-

nítsátok őt meghódolni az Istennek, tegyétek buzgóvá a. törvények tiszteletében, — azután emeljétek lassan előre, tanítva, oktatva szeretettel és szigorral.

Ha erre a szerepre annyi ember van Magyarországon mint a gomba, jól van, húzzátok elő a sutból, a hol rejtőznek, szaladjanak szanaszét az országban, — mi pedig, kiknek semmi dolgunk többé, elmegyünk Girgácziába zabot hegyezni, vagy beállunk táblabíráknak, vasúti konductoroknak, gyorsíróknak s a t. Igaz ugyan, hogy segíteni nem fogunk nektek, hanem hogy mi is áldozzunk valamit, majd mi fogunk titeket szidni, gáncsolni, gyalázni.

Nagyon ugrifülesnek kell annak lenni, ki azt hiszi hogy az egyháznak, szorossabban véve a magyar alpapságnak nem volna kedve, ösztöne, lelkesedése a nép értelmi haladását előmozdítani, hogy nem találná szentnek, nagynak, magasztosnak a gondolatot honfitársainak szellemi fejlődését előmozdítani, hogy nem tudna e nagy eszmeért tűrni, szenvedni, — sőt mi legfőbb, hogy nem lenne képes eme legszentebb hivatásának a szó legnemesebb értelmében megfelelni; a ki ezt hiszi, annak máshol viszket, mint a hol vakarni látszik. Van nálunk kedv, hivatás, ösztön, lelkesedés a nép érdekében, s ha nem is ütünk dobra minden garasos hazafiságot, csöppenkint, morzsánkint hangyaszorgalommal hordjuk össze azt, a mit ti mint dudát egyszerre akartok felfújni; fáradunk, szenvedünk sőt nélkülözünk is azért, a miért ti a terített asztalnál csak inni szoktatok, a haza felvirágoztatásáért.

Vegyétek el az egyház activ, tanító hatalmát, legyen templom és iskola külön, nevezzetek ki schulinspectorokat, tanácsosokat, syndicusokat, tatár tudja mit, főzzetek mást, ha a mi főztünk nem Ízletes, ismert szakácsok vagytok. Ti főztétek azt a híres negyvennyolczadiki kását, mely nem csak mindnyájunk száját megégette, de húsz évig megfeküdte a gyomorunkat; főzzetek megint, csak azután, el ne sózzátok a levest.

Ha a régi gép nem felel meg kellőleg czéljának, az okos gazda nem fogja mindjárt pokolra vetni az egész gépet, hanem lelkiismeretes gonddal kikeresi hibáját, itt is javít, ott is, — a kopottat ujjal cseréli föl, megkeni gyakorta a kerekeket s a gép indul, mozog, dolgozik, — hogy szinte öröm nézni.

Kenjétek meg ti is nagyszájú hazafiak eme gép kerekeit, mint sem hogy egy ministeri tanácsosnak ezreket fizettek azért, hogy marilla szivart szívhasson, — mert én mai napig sem tudom felfogni, miféle átok tartja vissza a szegény negyven bankó forintos falusi

tanítót attól, hogy ne álljon be urasági kocsisnak, mikor annak 300 í'trintja s conventiója van.

Wie der Schelrn, so denkt er.
Cnei ndtoni.

V.

Rabszolga nép keblében nem teremhetnek nagy eszmék! - monda nem ugyan Toldy Pista, mert ő az ilyen brillians mondásokra csak hivatkozni szokott, midőn pompásan jövedelmezett „Egyházi reform-jaiban“ minket mint piszkos rabszolgákat mutat be a világnak, csíkos vászon nadrágban, mezítláb, s korbács ütés nyomaival a meztelen háton. Mi tehát rabszolgák vagyunk, valóságos születettszerecsenek, mint a kiknek keblében egy magasztos gondolat meg nem szülemlik, mert mi mindnyájan egytől egyig a hogy vagyunk, rabszolgái lettünk a hierarchiának, Rómából kapjuk formánjainkat; valóságos orosz helóták, kiknek dermesztő Siberiájuk, a deficientia!

Különben mindegy akár Toldy Pista mondta akár Vojtina Mátyás, igazat mondott. A logicai összefüggés pedig ezen igazság és az én fecsegéseim között az, hogy igaza van az én Pista barátomnak, el kell venni a rabszolgák kezéből az iskolát, nem értenek ők a tanítás-hoz sem fönt sem alant, sem középen; megmutatja azt eclatans pél-dával saját személyében az én Pista barátom, őt is papok tanították.

Már az igaz, ha igy tudtunk tanítani, nevelni, ha ilyen fiakat mutathatunk föl a világnak, mint Hollós László, Szokoly és az én Pistám, akkorigazán megérdemeljük, hogy elvegyék tőlünk a tanítás és nevelés ügyét.

Ugyan mi lenne belőlünk, ha fáradságos küzdelmeink, a köz-nevelés és művelődés terén tett szellemi és anyagi áldozataink ilyen gyümölcsöket teremnének.

— Ugyan mondd meg édes barátom, meggyőződésből piszkolod-e te hazád szegény papságát ? hiszed-e, hogy mindazon gyalázat, melyet reánk szórsz, az a dögleletes lég, melylyel nekünk tömjénezel, meg-érdemelt, jogos; s ha az lenne, te vagy-e hivatva fölnyitni a világ szemeit, levenni azokról a hályogot ? — kérdém egykor barátságos szi-varfüst közepette egyik népboldogító barátomat.

Az ifjú democrata, ki rakásra írt czikkeiben a felvilágosodás, jogegyenlőség, szabadság s Isten tudja miféle modern s liberális esz-mék apostola gyanánt szerepel s otthon inasával nagyságoltatja magát s zsarnokoskodik, fölcsíptetve szemüvegét egész ártatlansággal felelé:

Hiszem-e? Hát törődöm én a meggyőződéssel? Írok, mert fizetnek!

Nem szóltam semmit. Minek. Hanem a ki ily módon tud pénzt keresni, s nincs egy érzése, mely arczába kergesse a vért, annak csak annyit mondok, hogy nálánál sokkal ártatlanabb emberek álltak már a . . . bitófa alatt.

Lássunk valami példafélét.

Éhség és szomjtól epedve jár egy kercsetnélküli suhaucz a tágas alföldön Valami legénycsíny miatt kitették szűrét a szolgálatból. Nagy búsongásában megszállja szívét az orzómadár vágya s miként az, lecsap martalékára, kemény szóval állítja meg a magános utast, elveszi pénzét, ha védi magát, főbe üti s az orzott pénzen egy közeleső csárdában eliszsza bánatát. De nyomában a pandúr, az üldözött vadban kitör az ösztön, védi magát, — fogva van; s a kegyes törvény örökös fogságot ítél fejére. A legény egyet biczczent rá fejével, tudja hogy roszat mívelt, s megkezdi szomorú életét, az állam költségén.

Bársony ottománon heverész egy fiatal journalista s a zamatos latakia füstjénél töri fejét, miképcn lehetne hírt s pénzt egyszerre szerezni. Topp! meg van! Megtámad nyilván minden osztályt, rangot, sárba tipor mindent, a mi szent, mograbolja a népet hite és meggyőződésétől, morog papra, emberre, Istenre s mivel a botrányiro· dalom ma oly jól jövedelmez, a trágyát mindenki jól fizeti, a kész zsákmányt kényelmesen fogyasztja el egy pacsuliszagú sylphid karjai között s magában neveti a bolond publikumot, mely oly könnyen ki hagyta magát zsákmányolni.

Ámde az állam nem tűrhet el ily nyilvános erőszaktételt, gondoskodik, hogy az illető szintén megkóstolhassa az életet az állam költségén, minélfogva behelyezi őt a ...ministeriumba.

És az ilyen emberek akarják azt, hogy a népnevelés s közoktatás ügyét elvegyék az egyháztői s adják át másoknak, hozzájuk hasonlóknak. Az ilyenek előtt a papság nyomorult helóta, talán azért mert tud engedelmeskedni, — butit,ja a népet, talán mert józanságra, mértékletességre, becsületre inti, szoktatja. — sötétség embere, talán mert nem viszi színházba, circusba, Náje Weltbe, tatár tudja hova.

Itt ott találtam már én hozzátok hasonló népnevelőket kedves népboldogitó atyámfiai, s ha épen kellene, fel tudnám előttetek fedni egyes középtanodák rejtelmeit, a hol is nehány hozzátok hasonló szabadelvű honboldogító viseli a tanár czímet s loydeni töltséren önti az ifjúság fejébe a classicus és nem classicus tudományokat, a kikből lesznek aztán hozzátok hasonló classikus gyerekek.

— Minek teszi oly fontossá a maga tárgyát collega! —szólt egy ta-

nári consessuson a hittanárhoz *egy* latinnyelvtanár, — elég az, ha a gyerek tudja a hiszekegyet!

Ugyanazon tanár secundába ponált egy gyereket, mert nem tudta medeor-nak van e supinuma vagy nincs.

Az egyház és tanítás egy közös eszme, és egy alapon nyugszik azért a templom és iskola elválaszthatta!! Én nem képzelhetek magamnak alapos tanulást, műveltséget, nem képzelhetek egyetlen magasztos eszmét vallás s egyház nélkül, de viszont nem képzelhetek egyházat tanítás és nevelés nőikül. Egyik a másiknak életföltétele.

Was Hänschen nicht gelernt, wird Hans auch nicht wissen.
Szokoty.

VI.

Még egyet! Az egyház oka-e annak, hogy elhanyagolt állapotban van a népnevelés ?

Évek óta szerepel a liberalismus; feladata nem más, mintáz egyház népszerűtlenítése. Akadt egy cylinderes próféta, honnét, hounét nem, elég az hozzá, hogy felállította az igazságot, miszerint a papság rabszolgává neveli a népet, valamint az én Pista barátom 1500 forint tiszta haszon reményében kimondotta, miszerint az alpapság nem más, mint a hierarchia rabszolgája.

Köszönöm, de én legalább nem tudok róla semmit.

Oh trias triadum = Hollós László, Szokoly Viktor, Toldy Pista,
Papi titkok, Papramorgó, Barátfülek !

Oh hiszen vannak nektek titkaitok, — pirulhatnátok, ha föl-fedezném, van nektek papramorgótok, de itczés üvegekben, — vannak nektek füleitek, de nem barát — hanem más fülek.

Lesz nektek nem sokára orrotok is. Kaptok olyant, hogy elszégyenli magát előtte az ..... ararát hegye.

Szökött barátok, kicsapott klerikusok, megbukott gymnasisták!

Ezek az ifjú reformerek átfutották az iskolákat sok sekundával; a lelki nyomor bizonyítványait hozták magukkal onnét, azon korból, midőn más ember fia az ártatlanság s romlatban ifjú kebel első lelkesülését hozza magával. S ezek a bodros fürtű derék népboldogitó atyafiak, a jövő kor e fertálymágnásos prófétái még azt mondják, hogy az egyház s a papság oka annak, hogy oly elhanyagolt állapotban van a népnevelés.

De hát valóban gíy van-e ?

Íme itt van egy község. Két ezer lélekből két harmadrész tud írni s olvasni, ismeri a vallás s törvény alapigazságait. Becsületes, munkás, józan s iparkodó. Esze ágában sincs a világ rendén változtatni. Hanem egyszerre fogja magát, közibük toppan egy új reformer, elkezd nekik prédikálni. — Bolondok, minek adtok ti párbért, minek fizettek a papnak, minek adtok dézsmát, — az honatyák az országgyűlésen mindezt nemsokára megfogják szüntetni s a t.

A nép akkor lenne bolond, ha e „nemsokára“ várna; ismeri ő jogait, tetszik neki a beszéd s indul utána.

Én azt hiszem a nevelés inkább az elkölcsökre vonatkozik. Erkölcsös-e e népünk? Mi az erkölcs? Az Isten, vallás-törvények tisztelete, hűség, engedelmesség, odaadás, áldozatkészség, munkás ösztön. S mit támadtok meg ti népboldogítók? a nép hitét, midőn káromoljátok az Istent, megbecstelenítitek a templomot, szégyen és gyalázat sarával dobáljátok hazátok fiait, a papokat, midőn lázitjátok a népet, hogy törvény ellen cselekedjék, midőn a pártviszály mérgét öntitek keblükbe, midőn a választásoknál pénzen, boron megveszitek szavazatával lelkét, meggyőződését, midőn a jogegyenlőség elvét hirdetitek! Tőletek látja a nép a példát az engedetlenségben; fegyvert vesz kezébe s lesz belőle orvvadász, s a törvény immelámmal tartja iuquisitióit, melynél tovább nem megy; kalandos életet kezd a puszták fia, hiszen ti azt oly szépnek, oly csábitónak festitek; megtagad adót pénzben, vérben, tiszteletben a fensőbb hatalom iránt; mindez a ti munkátok. Ha lop, rabol, öl, pazarol, iszik, renyhe, dologtalan, — persze ezt mind a papok okozzák, s tőlük szivárog hozzájuk, nem ti szítjátok a tüzet, kik előtt tudományos, művelt lenne a nép, ha nem hinne Istenben, egy fensőbb hatalomban, nem tisztelné a törvényt, de mivel hisz, templomba jár, s tiszteli elöljáróit, azért fanatikus, babonás, ostoba.

Ti azt hiszitek, hogy a népnevelés ménkű rosszul áll hazánkban, pedig soha sem tanulmányoztátok a népet s Ítéltek a szerint, a mint valami nektek nem sikerült. Sokkal kevesebb szemét van a nép között, mint közietek, azt mondhatom, s ha van, bizon megtudnám mondani, honnét vették azok a példát.

Adjatok nekünk erőt, támogatást s mi meg fogunk felelni hivatásunknak. Nyújtsatok nekünk baráti kezet, szerezzétek meg nekünk az elrablóit tiszteletet s mi meg fogjuk mutatni, hogy előbb vagyunk honfiak, mint papok. Segéljétek azokat, kik vezetésünk és felügyeletünk alatt a nép első oktatói, biztosítsátok állásaikat, s adjatok nekik enni, mert ha igaz az, hogy az éhes gyomor könnyen tanul, az is igaz, hogy az üres gyomor nehezen tanít.

Ne vádoljatok minket bűnökről, melyeket el nem követtünk. Azért hogy a papi ruhát felöltők, él és ver szívünkben egy érzés minden iránt, mi igaz, jó és szép. Ti nem is tudjátok, minő boldogság az, egy erényes, becsületes, hű. hajlékony és tanult népnek pásztora lenni. No vegyétek el tőlünk a dicsőséget, a boldog, édes gondolatot a hazáért élni; legyetek szelídebbek igazságosabbak, mint a sors s ne tagadjátok meg egy képzelt családi élet szép örömét azoktól, kik nem egy kis családnak, hanem a hazának élnek. Mi is honfiak, — magyarok vagyunk — megmutattuk, — s ha megszűnnénk azok lenni, ne kínozzatok sokáig, — hanem üssetek .... agyon.

Ne higyjétek azt, hogy azért mivel van mit ennünk, azértini az életnek csak rózsás oldalát ismertük; hogy lehet szivünkben egy hang, egy verés, mely a nép boldogitásától idegen, — de legyen az általatok mutatott út tiszta, nemes és becsületes. Az ajk, mely most válogatlau szavakban, s meglehetős impertinentiával szórta ellenetek nyilait, azon esetben magasztalni fog, nem titeket, hanem tetteiteket, valamint kárhoztatta, elítélte nem személyeiteket, hanem az elvet, melyet vallottatok.

Hanc veniam petimus, damusque vicissim!